

Ю.Г. Пасічна

АГРАРНИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ С. Л. МАСЛОВА (ЖОВТЕНЬ 1917 Р.)

Аграрне питання на початку XX ст. в Росії потребувало нагального вирішення. Різні політичні партії по-своєму реагували на аграрні проблеми, розробляючи та втілюючи аграрні програми у своїй внутрішній політиці. Вирішення аграрного питання в Росії Тимчасовий уряд доручив Міністерству землеробства. У першому складі Тимчасового уряду Міністерство землеробства очолив А. І. Шингарьов – член ЦК партії кадетів. У коаліційному уряді з 5 травня до 25 серпня 1917 р. міністерством керував В. М. Чернов – один із лідерів партії есерів. З його відставкою посаду міністра землеробства обійняв С. Л. Маслов.

Автор статті ставить за мету з'ясувати особливості аграрного законопроекту міністра землеробства С. Л. Маслова „Про врегулювання земельними комітетами земельних і сільськогосподарських відносин”. Об'єкт вивчення – внутрішня політика Тимчасового уряду; предмет – положення аграрного законопроекту С. Л. Маслова. Огляд історіографії засвідчує, що окремі аспекти означеної нами теми знайшли належне відображення у наукових роботах З. Лозинського, В. Старцева, Н. Огановського та інших авторів. Водночас особливості аграрного законопроекту С. Л. Маслова щодо вирішення аграрної проблеми залишаються недостатньо вивченими.

Семен Леонтіївич Маслов (1873 – 1938) народився в Орловській губернії. В 1894 р. вступив на медичний факультет Московського університету. З 1902 р. статистик Казанської земської управи. В 1906 р. редагував казанську „Селянську газету”. В 1907 – 1910 рр. – член редколегії есерівської нелегальної газети „Земля і воля” [11, 345]. Член партії есерів із 1902 р. З 1914 р., після відбуття трьохрічного ув'язнення, працював у Москві в сільськогосподарській кооперації. З квітня 1917 р. – радник голови Головного земельного комітету. З жовтня 1917 р. – Міністр землеробства в четвертому складі Тимчасового уряду. Після жовтневих подій 1917 р. деякий час протидіяв більшовикам, але потім відійшов від політичної діяльності. До 1929 р. член правління Центрсоюзу, викладав у Московському державному університеті та інших навчальних закладах. Був розстріляний 20 червня 1938 р.

Обіймаючи посаду міністра землеробства С. Л. Маслов підготував законопроект „Про врегулювання земельними комітетами земельних і сільськогосподарських відносин” [1, 546]. М. М. Пришвін щодо цього писав у своєму щоденнику 12 жовтня 1917 р.: „... какие все хорошие люди: Керенский, Авксентьев, Терещенко, Маслов, какая все это чистая гладь интеллигентная... В перерыве встречаю Семена Маслова, поздравляю с высоким постом. Семен – это самое-самое святая святых народнической интеллигенции – вид семинариста, а глаза кроличьи, доверчивые... Это кроткий монах, аскет религии человечества (то, что от Успенского). Позвал меня на свой доклад: знаю уж, какой это доклад – без выкупа, с выкупом, однолошадные, двухлошадные – всю жизнь он на этом сидел, а земля

от него так же далека и непостижима, как университет от моего работника” [5, 157].

17 жовтня 1917 р. кадетська газета „День” сповістила про оприлюднення міністром землеробства С. Л. Масловим „Проекту правил про врегулювання земельними комітетами земельних і сільськогосподарських відносин”. С. Л. Маслов висловив сподівання, що законопроект, який був внесений на розгляд Тимчасовому уряду 11 жовтня, повинен вирішити земельні проблеми. 18 жовтня 1917 р. есерівська газета „Справа народу” частково опублікувала витяги із законопроекту С. Л. Маслова [9, 106].

С. Л. Маслов використав попередній досвід В. М. Чернова та різні проекти Тимчасового уряду відносно аграрного питання. Законопроект С. Л. Маслова обговорювався в центральному комітеті партії есерів, де і був схвалений. Всього проект включав в себе 73 статті. 16 жовтня 1917 р. на засіданні Ради Головного земельного комітету розглядалося 7 із 11 розділів законопроекту.

Перша стаття законопроекту називалася „Загальні положення”. У ній розлого роз'яснювалося, що вся земля сільськогосподарського призначення повинна перебувати у віданні земельних комітетів. Пояснювалося, що собою являло „відання”, передбачалося створення орендного фонду, захист землі, задоволення сільськогосподарських потреб населення. Друга стаття законопроекту „Про облік землі” визначала порядок і правила дії земельних комітетів. Згідно з нею передбачалося, що облік земель буде проводитися повітовими і волосними земельними комітетами. Відповідно до статті три „Контроль над обмеженням земельних угод”, визначалися угоди, які повинні розглядати земельні комітети: які стосувалися великих земель, угоди дарування, про пожертвування, угоди про встановлення права власності на землю [3, 160]. Також перераховувалися угоди, які не підлягали розгляду комітетами та зазначалися обставини, за яких земельні комітети не повинні були розглядати угоди [10, 405].

Були в законопроекті статті, які передбачали механізм відчуження. Якщо земельним комітетам ставала відомою інформація про будь-якого власника чи орендаря, пов'язана зі знеціненням сільськогосподарського майна, то комітет відправляв на місце перевірку. В присутності свідків складався акт з зазначенням місця і часу огляду, записом встановлених обставин. Акт підписувався свідками. Згодом земельний комітет виносив постанову: або про припинення справи, або про конфіскацію майна, або про встановлення відповідальності власника [4, 99].

З цього можна зробити висновок, що за законопроектом права земельних комітетів чітко визначалися.

Особливої уваги заслуговують IV – VII розділи „Про створення тимчасового орендного земельного фонду”. Перераховувалися категорії земель, які вважалися тимчасовим орендним фондом. Передачі в орендний фонд підлягали такі землі: які не менше 6 років протягом останнього п'ятиріччя перебували в орендному користуванні, казенні та колишні удільні; які оброблялися за останні п'ять років селянським інвентарем, вилучені з користування власників або орендарів перед загрозою їх знецінення чи ті, які

залишилися необробленими; які перебували в орендному користуванні після припинення орендних договорів; добровільно передані власниками в орендний фонд [6, 310].

Крім того, законопроектом також допускалося зарахування до земель орендного фонду частин сільськогосподарських маєтків, що обробляються інвентарем власників за умови крайньої земельної потреби в трудових господарствах, які не користуються найманою працею. Законопроектом в орендний фонд зараховувалися сади, виноградники, землі, відведені під посів цукрових буряків і технічних рослин, якщо губернські органи визнавали це необхідним.

Орендний фонд був віданий земельних комітетів. Орендна плата повинна була поступати через земельний комітет власнику землі. Земельним комітетам надавалося право анулювання кабальних договорів і зменшення орендної плати, у разі невідповідності її розмірам прибутковості землі. На земельні комітети покладалися обов'язки обліку земель сільськогосподарського призначення. Ці положення були розписані у VII розділі законопроекту [5, 167].

VIII розділ „Про дозвіл суперечок по діючим орендним договорам” складався з перерахованих видів суперечок, які повинні були вирішувати у разі їхнього виникнення земельні комітети. Це суперечки, спричинені окремими орендарями, а також колективні суперечки. Якщо сторони не могли домовитися під час суперечки, то земельні комітети брали на себе роль судді [4, 109].

IX розділ „Про охорону сільського господарства” включав перерахування господарств, які потрапляли під особливу охорону земельних комітетів. До них належали господарства з посівами цукрового буряка, а також з іншими сільськогосподарськими продуктами, які вимагали певних витрат, виноградники, фруктові сади, хмільники. Міністру землеробства потрібно було розробити інструкцію, де б йшлося про ознаки і умови, за якими ці господарства бралися під охорону [5, 174].

X розділ законопроекту С. Л. Маслова називався „Про обов'язкові постанови”. В ньому йшлося про те, що постанови з питань земельних і сільськогосподарських відносин могли видаватися губернськими земельними комітетами. Їхнім предметом могли бути: оренда, розміри земельних уділів, наданих із орендного фонду різним господарствам, відповідальність за погане ставлення до господарства, спекуляція, різного роду запитання пов'язані з місцевими умовами відносно сільського господарства [11, 205].

Масловський законопроект викликав різку критику з боку В. Леніна, який заявив, що проект створено „для заспокоєння селянського повстання, яке почалося шляхом незначних поступок” [2, 506]. Лідер більшовиків зазначав, що цей законопроект лише обман селянства, а тому великого полегшення селянству не принесе [8, 205]. Зарахування до тимчасового орендного фонду підлягали землі, які фактично і до складання законопроекту перебували в оренді у селян. Вилучення частини поміщицьких земель, які оброблялися власниками, зумовлювалося можливістю провести цю операцію без шкоди для поміщицького господарства. При відповідному

тлумаченні цього пункту не вдалося б відібрати від поміщицького маєтку і однієї десятини землі.

Законопроект С. Л. Маслова розглядався в Тимчасовому уряді 17 жовтня. Його визнали за доцільне доопрацювати у відповідній урядовій комісії [7, 11]. Комісія змінила і без того куций законопроект до гіршого: вилучила положення, яке містилося в проекті про необхідність „задоволення крайньої земельної потреби”. Питання щодо розподілу земельного фонду було формульовань з урахуванням інтересів лише заможних прошарків селянства. 24 жовтня обговорення законопроекту відновлювалося, але вже „закінчився час ораторів”: рішення аграрного питання було перенесено на вулицю. . . Щодо цього С. Л. Маслов справедливо зазначає: „Мы слишком много говорим, в такие минуты необходимы действия”.

1. *Экономическое положение России накануне Великой Октябрьской социалистической революции.* – Л., 1967.

2. *Иллерицкая, Е. Аграрный вопрос: провал аграрных программ и политике непролетарских партий в России: монография / Е. Иллерицкая.* – М., 1981.

3. *Кострикин, В. Земельные комитеты в 1917 году.* – М.: Наука, 1975.

4. *Кострикин, В. Маневры эсеров в аграрном вопросе накануне Октября / В. Кострикин // История СССР.* – 1961. – № 1.

5. *Лозинский, З. Экономическая политика Временного правительства / З. Лозинский.* – М.: Прибой, 1929.

6. *Милютин, В. История экономического развития СССР (1917 – 1927) / В. Милютин.* – М.; Л.: Гос. изд-во, 1928.

7. *Огановский, Н. Земельный вопрос в Учредительном собрании: монография / Н. Огановский.* – М.: Задруга, 1917.

8. *Сборник декретов и постановлений по народному хозяйству (25 октября 1917 г. – 25 октября 1918 г.) / Под ред. юрид. отд. ВСНХ.* – М.: Изд. Высшего Совета Народного Хозяйства, 1918.

9. *Старцев, В. Внутренняя политика Временного правительства первого состава: монография / В. Старцев.* – Л., 1980.

10. *Старцев, В. Революция и власть. Петроградский совет и Временное правительство в марте – апреле 1917: монография / В. Старцев.* – М., 1978.

11. *Советский союз. Политико-экономический справочник / Ред. В. А. Голиков.* – М.: Политиздат, 1977.

В.М. Рынков

АГРАРНАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В „СИБРЕВКОМОВСКОЙ” СИБИРИ В 1920 Г.: ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ И НОВАЦИИ

Особенности советской аграрной политики в Сибири на заключительном этапе Гражданской войны вызваны тем, что регион не только обладал специфическими чертами аграрного строя, но и полтора года пребывал под контролем ряда антибольшевистских режимов. С восстановлением советской власти Сибирь находилась под управлением Сибирского революционного комитета (Сибревкома), наделенного центром обширными полномочиями на проведение внутренней политики с учетом сложившейся на местах обстановки.

В советской историографии к документам Сибревкома обращались широко. Изучали в первую